Chapter 1

```
athāto vedotpattim adhyāyam vyākhyāsyāmah
   2
   atha khalu bhagavantam amaravaram rsiganaparivrttam āśramastham
  kāśirājam divodāsam aupadhenava vaitaranaurabhra puskalāvata karavīra
   gopuraraksita bhoja suśruta prabhrtaya ūcuh
   bhagavañ śārīramānasāgantubhir vyādhibhir
   vividhavedanābhighātopadrutān sanāthān anāthavad vicestamānān
   vikrośataś ca mānavān abhisamīksya manasi nah pīdābhavat
   4
  tesām sukhaisinām rogopaśamārtham ātmanaś ca prānayātrārtham
  āyurvedam icchāma upadiśyamānam | atrāyattam aihikam āmusmikañ ca
  śreyas tad bhagavantam upasannāh smah śisyatveneti |
   5
   tān uvāca bhagavān svāgatam vah sarva evāmīmāmsyā adhyāpyāś ca
   bhavanto vatsāh
  iha khalv āyurvedo nāma yad upāngam atharvavedasyoktam anutpādyaiva
   ca prajāh ślokaśatasahasram adhyāvasahasrañ ca krtavān svayambhūr
   alpāyuskālpamedhastvañ cālokya narānām bhūyo 'stadhā pranītavān |
   tad yathā śalyam śālākyam kāyacikitsā bhūtavidyā kaumārabhrtyam
   agadatantram rasāyanatantram vājīkaranatantram iti
   8
   athāsya pratyekāngalakṣanasamāsah
20
  tatra śalyan nāma vividhatrnakāsthapāsānapāmsulohalostāsthibālanakha-
   pūyāsrāvadustavranāntargarbhaśalyoddharanārtham
   vantraśastraksārāgnipranidhānaviniścayārthañ ca sastyābhidhānair iti |
   10
   śālākvatantran nāmordhvajatrugatānām vikārāṇām
  śravananayanavadanaghrānādisamśritānām vikārānām
  upaśamakaranārtham
```

```
11
 kāyacikītsā nāma sarvaśarīrāvasthitānām vyādhīnām upaśamakaranārtham
jvaraśophagulmaraktapittonmādāpasmārapramehātisārādīnāñ ca
12
bhūtavidyā nāma
devagandharvayaksarāksasapitrpiśācavināyakanāgagrahopasrstacetasām
śāntikarmabaliharanādigrahopaśamanārtham
13
 kaumārabhrtyan nāma kumārabharanadhātrīksīradosasamśodhanārtham
dustastanyagrahasamutthitānāñ ca vyādhīnām upaśamakaranārtham
 agadatantran nāma sarpakītadastavisavyanjanārtham
vividhavişavegopaśamanārthañ ca
15
 rasāyanatantran nāma vayahsthāpanam āyurmedhākaranam
vyādhyupaśamakaranārthañ cal
16
 vājīkaranatantran nāma svalpadustaksīnaviśuskaretasām
śukrāpyāyanaprasādopacayajanananimittam praharsajananārthañ ca
17
evam ayam āyurvedo 'stānga upadiśyate | atra kasmai kim varnyatām iti |
 ta ūcur asmākam sarvam eva śalyajñānam upadiśatu bhagavān iti |
19
 sa uvācaivam astv iti |
20
 ta ūcur bhūyo 'smākam sarveṣām evaikamatīnām matam abhisamīksya
suśruto bhagavantam praksyati | asyopadiśyamānam vayam apy
upadhārayisyāmah |
21
sa uvācaivam astv iti |
[22] iha khalv āyurvedaprayojanam vyādhyupasrstasya vyādhiparimoksah
svastharaksanañ ca | āyur asmin vidanty anena vāyur vidyata ity āyurvedah
tasyāngavaram āgamapratyaksānumānopamānair aviruddham ucyamānam
upadhārayadhvam |
23
etad dhy angam prathamam pradhanam pragabhihitvad
vranasamrohanakaratvād yajñaśirahpradhānasandhānāc ca | śrūyate hi
```

```
yathā purā rudreņa śiraś chinnam aśvibhyām punah sandhitam iti |
24
astānām api cāyurvedatantrānām etad evādhikam āśukriyākaranād
yantraśastraksārāgnipranidhānāt sarvatantrasāmānyāc ca
25
tad idam śāśvatam punyam svargyam yaśasyam āyusyam vrttikarañ ca
26
tad brahmā provāca tat prajāpatir adhijage tasmād aśvināv aśvibhyām
indra indrād aham mayā tv iha pradeyam arthibhyah prajāhitahetoh
bha | i
27
aham hi dhanvantarir ādidevo jarārujāmrtyuharo marānām | śalyam
mahacchāstravaram grhītvā prāpto 'smi gām bhūya ihopadestum
28
tatrāsmin śāstre pañcamahābhūtaśarīrisamavāyah purusa ity ucyate
tasmin kriyā so 'dhisthānam | kasmāt | lokadvaividhyāl loko hi dvividhah
sthāvaro jangamas ca | dvividhātmaka evāgneyah saumyas ca
tadbhūyastvāt pañcātmako vā | tatra caturvidho bhūtagrāmah
samsvedajādrijajarāvujāndajasamjñah | tasmin purusah pradhānas
tasyopakaranam anyat | tasmāt puruso 'dhisthānam |
29
tadduhkhasamyogā vyādhaya ity ucyante
30
te caturvidhā āgantavah śārīrā mānasā svābhāvikāś ceti | tesv āgantavo
'bhighātanimittāh
[s\bar{u}.1.25.1] tesām āgantavo 'bhighātanimittāh ||
32
śārīrās tv annamūlā vātapittakaphaśonitavaisamyanimittāh
mānasās tu krodhaśokadainyaharsakāmavisādersyāsūyāmātsaryalobhādaya
icchādvesanimittāh
33
svābhāvikās tu ksutpipāsājarāmrtyunidrāprakrtayah
ta ete manahśarīrādhisthānā bhavanti
35
tesām lekhanabrmhanasamśodhanasamśamanāhārācārāh samyakprayuktā
nigrahahetavo bhavanti
30
```

```
prāninām punar mūlam āhāro balavarņaujasāñ ca | sa saṭsu raseṣv āyattaḥ |
rasāh punar dravyāśrayinah | dravyāni punar osadhyah | tā dvividhā |
sthāvarā jangamās ca
31
tāsām sthāvarāś caturvidhā vanaspatayo vrksā osadhyo vīrudha iti | tāsv
apuspā phalavantyo vanaspatavah | puspaphalo ye tā vrksāh |
phalapākanisthās tv osadhvah | pratānavatvo vīrudha iti |
32
jangamāh khalv api caturvidhāh | jarāyujāndajasamsvedajodbhidā iti |
tesām paśumanusyavyālādayo jarāyujāh | khagasarīsrpasarpās tv andajāh |
krmikuntapipīlikāprabhrtayah samsvedajāh
indragopakamandūkaprabhrtayaś codbhidāh
33
tatra sthāvarebhyas
tvakpatrapuspaphalamūlakandaksīraniryāsasārasnehasvarasāh
prayojanavantah | jangamebhyaś carmaromanakharudhirādayah |
34
 pārthivas tu suvarnarajatādayah
35
kālakrtās tu pravātanivātātapacchāyātamojyotsnāsītosnavarsāsu samplavāh
kālavišesās tu
nimesakāsthākalāmuhūrtāhorātrapaksamāsartvayanasamvatsarayugaviśesāh
[36] svabhāvata eva dosānām sancayaprakopopasamapratīkārahetavo
bhavanti | prayojanavantaś ca |
bha |
37
śārīrānām vikārānām esa vargaś caturvidhah | prakope praśame caiva hetur
uktaś cikitsakaih ||
38
āgantavas tu ye rogās te dvidhā nipatanti ha | manasy anye śarīre ca tesān
tu dvividhā kriyā ||
39
 śarīrapatitānām tu śārīravadupakramah | mānasānān tu śabdādir isto
vargah sukhāvahah ||
40
evam etat puruso vyādhir ausadham kriyākāla iti samāsena catustayam
vyākhyātam bhavati | tatra purusagrahanāt tatsambhavadravyasamūho
```

bhūtādir uktah tadangapratyangavikalpāś ca tvanmāmsāsirāsnāyvasthisandhiprabhrtayah | vyādhigrahanād vātapittakaphaśonitasannipātāgantusvabhāvanimittāh sarva eva vyādhayo vyākhyātā bhavanti | osadhagrahanād dravyarasagunavīryavipākānām ādeśah | kriyāgrahanāt snehādīni cchedyādīni ca karmāny upadistāni bhavanti | kālagrahanāt sarva eva kriyākālādeśah | bha | 41 bījañ cikitsitasyaitat samāsena prakīrtitam | savimšam adhyāyašatam asya vyākhyā bhavisyati || 42 tac ca vimśam adhyāyaśatam pañcasu sthānesu ceti | tatra ślokasthānanidānaśārīracikitsitakalpesv arthavaśād vibhajya uttare vaksyāmah | bha | 120 43 svayambhuvā proktam idam sanātanam pathet tu yah kāśipatiprakāśitam sa punyakarmā bhuvi pūjito nrpair asuksaye śakrasalokatām iyād iti ||

Chapter 2

- [1] athātaḥ śiṣyopanayanīyam adhyāyaṃ vyākhyāsyāmaḥ ||
- [2] brāhmaṇakṣatriyavaiśyānām anyatamam anvayaḥ | vayaḥ śaurya śaucācāra vinayaśakti bala medhādhṛti smṛti pratipattiyuktan tanujihvauṣṭhadantāgram ṛjuvaktrākṣināsaṃprasannacittavākceṣṭaṃ kleśasahañ ca śiṣyam upanayet | sa hi guṇavān tasmai deyam ato|| viparītagunan nopanayet |
- [3] śūdram api guṇavantam anupanītam adhyāpayed ity eke | upanayanīyan tu brāhmaṇam praśasteṣu tithikaraṇamuhūrttanakṣatreṣu praśastāyān diśi śucau deśe gocarmamātraṃ sthaṇḍilam upalipya darbhasaṃstaraṇam ahitaṃ kṛtvā puṣpair dhūpair janvair bhankais ca pūjayitvā palāśodumvarabilvānāṃ samidbhir ghṛtam aktābhir dārvīhomikenāgnim upasamādhāyā ṇḍya huyāt | pratidevatam ṛṣibhyaḥ śiṣyaṃ svāhākāraṃn kārayet |
 - [4] brāhmaņas trayāṇām rājanyo dvayasyā vaišyo vaisyasyaiva |
 - [5] tato 'gnim parinīyāgnisākṣikam śiṣyam brūyāt kāmakrodhalobhamohamānāhamkārerṣyāmātsarya pārūṣya paiśunyānṛtālasyāsyayaśasyāni hitvā kāṣāyavāsasā nīcanakharomṇā trirātram śucinā satyabrahmacaryābhivādanapareṇa bhavitavyam mamānumatasthānagamanaśayanāsanabhojanādhyayanapareṇa bhūtvā matpriyahiteṣu varttitavyam ato'nyathā varttamānasyādharmmo bhavaty aphalā ca vidyā na ca prākāśyam prāpnuyāt |
- 145 [6] aham vā tvayi samyag varttamāne yady ananyathādarśā syāt tadeva nāsau bhāgyavidyāphalabhāk ca bhaveyam |
 - [7] yasmād arogavatā dharmmāsau'rthakāmamokṣāḥ prāpyante |
 - [8] tasmād dvijadaridrasādhvanāthābhyupagatapāśaṇḍasthitānām ātmabāndhavānām ivātmabheṣajaiḥ | pratikartavyam evaṃ sādhu bhavati | vyādhaśākunikapatitapāpakarttṛṇāñ ca na pratikarttavyam evaṃ vidyā prakāśate | mitradharmakāmayaśāṃ micā vāpnoti ||
 - [9] bhavataś cātra ||

150

- [10] kṛṣṇāṣṭamī tannidhane'hanī dve śuklādaye'py evam ahar dvisandhyaṃ | akālavidyutstanayitnughoṣe svatantrarāṣṭrakṣitipavyathāsu |
- [11] śmaśānayānādhvatanāhaveṣu tathautsavaotpātikadarśaneṣu | nādhyeyam anyeṣu ca yeṣu viprāṇ ṇādhīyate nāśucinā ca nityam || iti||

Chapter 16

athātaḥ karṇavyadhavidhim vyākhyāsyāmaḥ ||1||

```
raksābhūsananimittam bālasya karnau vyadhayet | tau sasthe māse
160
   saptame vā šuklapakse prašastesu tithikaranamuhūrtanaksatresu
   krtamangalam svastivācanan dhātryanke kumāram
   upaveśyābhisāntvayamānah bhisag vāmahastenākrsya karnan daivakrte
   chidre daksinahastena rju vidhyet | pūrvan daksinam kumārasya vāman
   kanyāyāh | pratanum sūcyā bahalam ārayā ||2||
   śonitabahutvanivedanāyām cānyadeśaviddham iti jānīyāt | nirupadravatā
   taddeśaviddhalingam ||3||
   tatra yadrcchāviddhāyām sirāyām ajñena jvara dāhaśvayathu vedanā
   granthi manyāstambhāpatānakaśirograhakarnaśūlāni bhavanti ||4||
   dosasamudayād apraśastavyadhād vā tatra vartim apahrtya
   yavamadhukamañjisthāgandharvahastamūlair madhughrtapragādhair
   ālepayet | surūdhañ cainam punar vidhyet ||5||
    samyagviddham āmatailapariṣekenopacaret | tryahāt tryahād vartim
   sthūlatarān kurvīta parisekan ca tam eva ||6||
   atha vyapagatadosopadrave karne pravardhanārtham
   laghupravardhanakena muñcet ||7||
   evam samvarddhitah karnaś chidyate tu dvidhā nrnām | dosato
   vābhighātād vā sandhānān tasya me śrnu ||8||
   tatra samāsena pañcadaśasandhānākrtayo bhavanti | tad yathā |
   nemīsandhānakah | utpalabhedyakah | vallūrakah | āsangimah
180
   gandakarnah | āhāryah | nirvedhimah | vyāyojimah | kapātasandhikah |
   ardhakapātasandhikah | sanksiptah | hīnakarnah | vallīkarnah | yastīkarnah
    kākausthah | iti | tesu tatra prthulāyatasamobhayapālir nemīsandhānakah
    vrttāvatasamobhayapālir utpalabhedyakah | hrasvavrttasamobhayapālir
   vallūrakarnakah | abhyantaradīrghaikapālir āsangimah | bāhya
   dīrghaikapālir gandakarnakah | apālir ubhayato'py āhāryah
   pīthopamapālir nirvedhimaļ | aņusthūlasamavisamapālir vyāyojimaḥ |
   abhyantaradīrghaikapālir itarālpapālih kapātasandhikah
   bāhyadīrghaikapālir itarālpapāliś cārdhakapātasandhikah | tatraite
   daśakarnasandhivikalpā bandhyā bhavanti | tesān nāmabhir evākrtayah
190
   prāyena vyākhyātāh | samksiptādayah pañcāsādhyāh | tatra śuskaśaskulir
   itarālpapālih samksiptah | anadhisthānapālih paryantayoś ca ksīnamāmso
   hīnakarnah | tanuvisamapālir vallīkarnah | granthitamāmsah
```

stabdhasirātatasūkṣmapālir yaṣṭīkarṇaḥ | nirmāṃsasaṃkṣiptāgrālpaśoṇitapāliḥ kākauṣṭha iti | baddheṣv api dāha pāka srāva śopha yuktā na siddhim upayānti ||9||

200

195

205

ato 'nyatamasya bandhañ cikīrṣuḥ agropaharaṇīyoktopasambhṛtasambhāraḥ viśeṣataś cātropaharet surāmaṇḍakṣīram udakaṃ dhānyāmlakapālacūrṇañ ceti | tato 'ṅganāṃ puruṣam vā grathitakeśāntaṃ laghubhuktavantam āptaiḥ suparigṛhītaṃ kṛtvā ca bandhān upadhārya chedyabhedyalekhyavyadhanair upapādya karṇaśoṇitam avekṣyaitad duṣṭam aduṣṭam veti tato vātaduṣṭe dhānyāmlodakābhyāṃ pittaduṣṭe śītodakapayobhyāṃ śleṣmaduṣṭe surāmaṇḍodakābhyāṃ prakṣālya karṇam punar avalikhet | anunnatam ahīnam aviṣamañ ca karṇasandhin niveśya sthitaraktaṃ sandarśya madhughṛtenābhyajya picuplotayor anyatareṇāvaguṇṭhya nātigāḍhan nātiśithilaṃ sūtreṇāvabadhya kapālacūrṇenāvakīryācārikam upadiśet | dvivranīyoktena cānnenopacaret ||10||

vighattanan divāsvapnam vyāyāmam atibhojanam | vyavāyam agnisantāpam vākśramañ ca vivarjayet ||11|| 220 nātiśuddharaktam atipravrttaraktam ksīnaraktam vā sandadhyāt | sa hi vātaduste raktabaddho'rūdho pariputanavān bhavati | pittaduste gādhapākarāgavān | ślesmaduste stabdhakarnah kandūmān atipravrttasrāvah śophavān ksīnālpamāmso na vrddhim upaiti ||12|| sa yadā rūdho nirupadravah karno bhavati tadainam śanaih śanair 225 abhivardhayet | anyathā samrambhadāhapākavedanāvān bhavati | punar api chidyeta ||13|| athāpradustasyābhivardhanārtham abhyangah godhāpratudaviskirānūpaudakavasāmajjāpayastailam gaurasarsapajañ ca yathālābham 230 sambhrtyārkālarkabalātibalānantāvidārīmadhukajalaśūkaprativāpan tailam

pācayitvā svanuguptan nidadhyāt ||14|| svedito marditan karņam anena mrakṣayed budhaḥ | tato'nupadravaḥ samyag balavāṃś ca vivardhate ||15|| ye tu karṇā na vardhante snehasvedopapāditāḥ | tesām apāṅge tv abahih kuryāt prachānam eva ca ||16||

amitāḥ karṇabandhās tu vijñeyāḥ kuśalair iha | yo yathā suniviṣṭaḥ syāt tat tathā vojaved bhisak ||17||

jātaromā suvartmā ca śliṣṭasandhiḥ samaḥ sthiraḥ | surūḍho 'vedano yas tu taṃ karṇaṃ vardhayec chanaiḥ ||18||
viśleṣitāyām atha nāsikāyāṃ vakṣyāmi sandhānavidhiṃ yathāvat |
nāsāpramāṇaṃ pṛthivīruhāṇāṃ patraṃ gṛhītvā tv avalambi tasya ||19||
tena pramāṇena hi gaṇḍapārśvād utkṛtya vadhraṃ tv atha nāsikāgraṃ |
vilikhya cāśu pratisandadhīta taṃ sādhubaddham bhiṣag apramattaḥ ||20||
susīvitaṃ samyag ato yathāvan nāḍīdvayenābhisamīkṣya nahyet |
unnāmayitvā tv avacūrṇayīta pattāṅgayaṣṭīmadhukāñjanaiś ca ||21||
saṃchādya samyak picunā vraṇan tu tailena siñced asakṛt tilānāṃ | ghṛtañ
ca pāyyah sa narah sujīrne snigdho virecyah svayathopadeśam ||22||

vai tadvadhraśeṣaṃ tu punar nikṛntet | hīnam punar vardhayituṃ yateta samañ ca kuryād ativṛddhamāṃsam iti ||23|| om ||